

ГОДОВАНЮК АНДРІЙ ЙОСИПОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВІЙНА ЗА ЖИТТЯ БДЖІЛ – ЄДИНИЙ ВИХІД ДЛЯ ПАСІЧНИКІВ?

Хто візьметься сьогодні заперечувати, що за останні десятиліття наша вітчизняна екосистема стала неабияким випробуванням (часто абсолютно програшним) для живих організмів, що її населяють. У цьому контексті небезпідставно зростає актуальність проблеми масового знищення та стрімкого скорочення популяції бджіл.

Щорічно у весняно-літній період артикулюємо стосовно сумних антирекордів в галузі бджільництва, і наразі йдеться вже про загибель протягом згаданого сезону десятків тисяч бджолиних сімей. Скажете, через забрудненість полів пестицидами бджоли гинули й раніше? Звісно, але ж такої масової катастрофи не спостерігалось.

Для України, яка позиціонує себе як аграрна країна, подібні маркери несуть як економічні, так і іміджеві втрати. А ще ризикуємо повністю втратити одну із ланок біологічного ланцюжка. Нагадаємо, що три чверті усіх рослин існують у симбіозі з бджолами. Вони запилюють 80 % сільськогосподарських рослин, що сприяє одержанню високих врожаїв та якісного насіння, збільшуючи продуктивність культур в середньому на 30–50 %. Натомість загибель бджіл призводить до зменшення плодovitості рослин, більшість їх взагалі з часом гине, відтак виснажується кормова база для тварин. Хоча екосистема, в якій проводить свою життєдіяльність бджола, це не лише сільгоспугіддя. Людина із суїцидною впертістю докладає рук до того, що з кожним роком суттєво меншає лісів та лісосмуг, нерозораних луків і нектароносних пасовищ, а в дикорослих ярах, балках і т.д. медоносне різнотрав'я взагалі випалюють, тож на його відновлення потрібен чималий період. І якщо підходити до розгляду бджільництва в такій площині, одразу хиткою стає підозра щодо абсурдності слів Альберта Ейнштейна про те, що коли на землі зникнуть бджоли, через чотири роки зникне й людство.

Забути це пророцтво творця теорії відносності не дають весняні та літні «хімічні атаки», які влаштовують для бджіл аграрії. Нинішній рік винятком не став. Здавалося б, у цей складний час, розв'язаної Росією війни проти України, важлива максимально ефективна комунікація та взаєморозуміння між агровиробниками й пасічниками, щоб і бджіл захистити, і виробництво усіх видів сільгосппродукції гарантувати, наразі це продовольча безпека країни. До того ж і без «вбивчої хімії» галузь бджільництва у нашій країні зазнає сьогодні значних втрат. Це пов'язано з цілою низкою факторів: руйнування пасік внаслідок обстрілів; відсутність можливості належного догляду за ними на окупованих територіях чи там, де ведуться бойові дії; скорочення посівних

площ під соняшник, ріпак та заміна їх на злакові, цукрові буряки, які не є медоносами.

Негативно вплинула і затяжна холодна весна 2022 року, яка призвела до затримки цвітіння ранніх дикорослих рослин та плодових дерев. Таким чином, інтенсивне застосування пестицидів на сільськогосподарських угіддях співпало з масовим цвітінням весняних медоносів та льотом бджіл.

Між тим, всі ці фактори не мобілізували аграріїв на те, щоб не допустити випадків «хімічних атак» на бджіл, сприяти підвищенню врожайності культур та охороні природного середовища, в якому нам жити після Перемоги. І обробіток посівів обернувся великими втратами для бджолярів.

Так на Житомирщині, у Романівській ТГ, де вже багато років поспіль відслідковує практичну рефлексію на існуюче законодавство та впровадження новацій у царині законотворення, великих втрат завдало пасічникам сільгосппідприємство іноземного інвестора. Після обробітку полів, що прилягають до села Гордіївка, всі пасіки цього населеного пункту перетворилися на бджолині кладовища, адже, як розповідають люди, їм довелося побачити жахливу картину: біля вуликів вся земля була вкрита мертвими бджолами. Отак водномить всі пасічники втратили свої бджолосім'ї, zostалися без льотних бджіл, а відтак без меду та сподівань на заробіток.

Оскільки попередньо агровиробники знехтували вимогою закону, який зобов'язує їх повідомляти пасічникам у радіусі 10 км від угідь не пізніше, ніж за три доби про дату обробки, препарат, ступінь та строк дії його токсичності, використовуючи ЗМІ, не кажучи вже про те, що розпискувати пестициди закон дозволяє лише у вечірні та ранкові години, потерпілі бджолярі звернулися зі скаргами до поліції, старостату, а також представників керівництва агропідприємства. Спочатку їм пообіцяли виплатити кошти в межах 2-х тисяч за втрату кожної бджолосім'ї. Але вже за тиждень аграрії передумали і навідріз відмовилися визнати свою вину. Селяни, які не підстрахували себе відповідними діями, передбаченими у такому випадку законодавством (не було письмових заяв, не створено відповідних комісій, не відібрано матеріал для лабораторних досліджень і т.д.), zostалися ні з чим.

Аналогічних випадків багато. І звинувачувати тут пасічників в нерозторопності – значить вчиняти поспішно і однобоко. Адже занадто складна і матеріально затратна процедура доведення вини аграріїв, до якої зобов'язує діюче законодавство. Весь тягар з оплати за лабораторні дослідження загиблих бджіл, продуктів бджільництва, зеленої маси рослин на наявність в них діючих речовин застосованих аграріями пестицидів лежить на плечах власника пасіки, а це не одна тисяча гривень. До того ж у нас обмежена кількість (2-3) державних лабораторій, акредитованих для таких робіт. Сільському пасічнику з глибини добитися щось в таких ситуаціях нереально.

Між тим, більшість випадків застосування аграріями пестицидів виникає через порушення вимог чинного законодавства України.

Існує достатньо державних органів, які мають повноваження їх контролювати. Інша справа, що контрольні функції нині є розпорощеними між різними інституціями. Так, перелік дозволених пестицидів визначає Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Умови їхнього зберігання та ліцензії перевіряє Державна екологічна інспекція, підконтрольна цьому відомству. А вплив на людей та тварин, зокрема й бджіл, перевіряє Держпродспоживслужба, підконтрольна Мінагрополітики. Оскільки за порушення законодавства про захист рослин передбачена відповідальність (стаття 247 ККУ), то, відповідно, прокуратура та поліція теж мають розслідувати ситуацію хімічного токсикозу бджіл після обробітку полів пестицидами. В результаті різні органи займаються лише окремими фрагментами справи, а цілісної картини не знає ніхто.

Логічно було б, що коли держава допустила безконтрольне застосування пестицидів, то і має відшкодовувати пасічнику витрати на лабораторні дослідження щодо встановлення причин загибелі бджіл, притягувати винних осіб до адміністративної (ст.83 КУпАП) та кримінальної (ст. 247 КК України) відповідальності, а вже потім в регресному порядку стягувати такі витрати держави з винних осіб. Нині ж пасічники, по суті, залишені сам на сам зі своїми проблемами.

Бджоларі мали певну надію на напруцювання експертами Офісу ефективного регулювання BRDO спільно з Мінекономіки та Спілкою пасічників, результатом яких став Наказ Мінекономіки № 338 «Про деякі питання у сфері бджільництва» [1] від 19 лютого 2021 року. Здавалося б Наказ запроваджував чіткі та зрозумілі правила гри для держави та пасічників, зокрема в частині охорони та захисту бджіл. Йдеться зокрема про механізм комунікації між пасічниками та аграріями щодо використання засобів захисту рослин на полях, який дозволить запобігти отруєнню бджіл хімікатами; дієву та сучасну інструкцію з профілактики та встановлення факту отруєння бджіл засобами захисту рослин; створення уніфікованої методики розрахунку втрат та нанесеної шкоди у разі отруєння бджіл, які можуть використовуватися як докази у судовому процесі.

Однак ухвалення Наказу так і залишилося всього лиш першим кроком на шляху до вирішення проблем галузі. Досі не маємо нового Закону «Про бджільництво», який у найближчі роки врегулював би усі питання комплексно. Його прийняття було невинправдано затягнуто, хоча ще в березні 2021 року було зареєстровано одразу два законопроекти 5254 (Вадима Івченка) та 5274-1 (Марини Нікітіної) [2]. Саме останній одержав підтримку аграрного комітету. Хоча у спільноті пасічників висловлюють масу критики щодо законопроекту 5274-1 і аргументовано, з позицій виробників, захищають основний 5274.

Доречно акцентувати увагу і на необхідності гармонізації законодавства України відповідно до зобов'язань перед ЄС та тих вимог, які Євросоюз висуває до виробників у частині реалізації політики Європейського Зеленого курсу (Green Deal). У рамках запропонованої президентом Єврокомісії політики опубліковано дві важливі стратегії – «Farm to

Fork» (F2F) та «Biodiversity». Так-от, бджоли є частиною обох стратегій, які задля їх збереження наголошують на необхідності скорочення використання шкідливих пестицидів.

До речі, в ЄС, усвідомивши усі загрози та ризики, що несе проблема, вирішили їй запобігати, а не реагувати на наслідки. Відповідні інституції встановили заборону на використання найбільш отруйних для бджіл пестицидів неоникотиноїдної групи, які зі складів ЄС можуть потрапити на Україну, або й вже потрапили. Оскільки нинішнє законодавство про пестициди має безліч «дірок», до нас завозять увесь хімдоб-ривний неліквід, через що й спостерігаємо численні випадки токсич-них викидів в атмосферу, і, відповідно, загибель не лише бджіл, потер-пає уся екосистема. При цьому відповідальності за такий стан речей ніхто не несе.

Список використаних джерел:

1. Про деякі питання у сфері бджільництва: Наказ Мінекономіки № 338 // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0280-21#Text>
2. Про бджільництва та захист бджіл: Проект Закону // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35111=71524

Ключові слова: екосистема, правове регулювання бджільництва, сільськогоспо-дарські рослини, пестициди, охорона бджіл.

Key words: ecosystem, legal regulation of beekeeping, agricultural plants, pesticides, protection of bees.

КАНІВЕЦЬ ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЙНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ СПОРІВ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Україна є демократичною і правовою державою, в якій, відповідно до ст. ст. 3, 50 Конституції України, визнаються і гарантуються екологіч-ні права і свободи громадян. В умовах глобальних викликів ХХІ століт-тя антропогенний вплив на навколишнє природне середовище набув загрозливого для здоров'я людини характеру, що вимагає від суспільст-ва і держави підвищення пріоритетності збереження довкілля.

Одними із вагомих чинників, що призвели до небезпечних змін стану довкілля та порушили безпеку життєдіяльності для населення, стали військові дії, руйнація інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території України [1]. Крім того, у зв'язку із повномасштабним вторгненням збройних сил Російської